

Boekbesprekingen

Een nieuw examen, een nieuw geluid. Zoiets ben je, het cliché ten spijt, geneigd te denken bij de uitgave van een audio-cassette bij Cicero. De vakdidactica van de VU in Amsterdam, Caroline Fisser, heeft het experiment aangedurfd; onlangs verscheen Cicero, *Pro Milone*, in het Latijn uitgesproken door Prof. dr. A.D. Leeman, met verder ook nog *Stemmen des tijds*, fragmenten van historische redevoeringen uit de Tweede Wereldoorlog.

Wezenlijk nieuw is het experiment niet: al in een lang verleden werd er veel oudheid op plaat gezet, en sommige classici gebruikten al heel wat geluid in de les (in het *Vademecum voor de leraar klassieken*, uitgegeven door de Dictatencentrale van de Universiteit van Nijmegen, 080-616250, is een uitgebreide geluidsafdeling afgedrukt). Monteverdi en Von Gluck met *Orpheus en Eurydice*, en Beethovens *Coriolanus*, laat staan vele versies van de *Carmina Burana*, eventueel op video, zijn stukgedraaid in sommige klaslokalen.

Toch is er iets nieuws onder de zon: het komt niet veel voor dat een redevoering van Cicero, en zeker niet een niet zo bekende, op cassette wordt gezet; echter, de vakgroep klassieke talen binnen het IDO/VU te Amsterdam heeft inmiddels ervaring opgedaan met uitgaven op diagebied en muzikale optredens tijdens nascholingsdagen, en er ook waardering mee verworven.

In de inleidende tekst bij de docentenhandleiding wordt uitgelegd wat de beweegredenen zijn geweest voor deze uitgave; duidelijk wordt dat er ook na het centrale eindexamen Latijn 1994 gebruik van kan worden gemaakt, omdat de actualiteit van de retorica niet hiertoe beperkt blijft. De suggesties voor het gebruik in de les van deze cassette gaan dan ook verder.

Twee jammer-punten:

- de stem van Leeman-als-Cicero klinkt naar mijn idee veel te droog. Ik stel me Cicero voor als een soort vroegere Italiaan, wat -ondanks dat vroegere- bij mij het beeld oproept van een Romein in een telefooncel: hoogst ongelukkig omdat hij met één hand de telefoonhoorn vasthoudt terwijl hij tegelijkertijd met twee handen zijn woorden kracht wil bijzetten. Als ik me even de situatie voor ogen haal waarin deze verdedigingsrede voor Cicero's goede (politieke) vriend Milo, voor honderd procent schuldig aan een koelbloedige moord, gehouden moet zijn, hoort daar heel wat meer vuurwerk bij; van de andere kant, misschien kan dit dan een uitdaging voor de docent of voor een leerling worden: wie kan het "beter"?!

- voor mij hadden bij de *Stemmen des tijds* ook wat actuelere toespraken gebruikt mogen zijn: ik kan me voorstellen dat bij voorbeeld Saddam Hoessein of een congresrede van Clinton of de beroemde 'Dream' van Luther King het in de klas goed doen. Dit gemis is des te sterker omdat in een van de

Boekbesprekingen, Klassieken

examenboeken over Cicero (waarvan Caroline Fisser mede-auteur is) onder andere King en Hoessein wél voorkomen. Nu blijven de demonstraties van "actuele" retorica beperkt tot de Tweede Wereldoorlog.

Ondanks deze twee minpunten ben ik positief gestemd over de uitgave. De praktische bruikbaarheid wordt vergroot doordat van de fragmenten van Cicero zowel de Latijnse tekst als een goede vertaling van Ineke Sluiter bijgeleverd worden, en een vertaling van alle andere teksten.

Goede diensten bij dit onderwerp verleent overigens J.P. Guépins *Schokkende Redevoeringen* (Amsterdam 1990) en diens artikel 'Ciceroniaanse periodenbouw in moderne retorica' (*Lampas* 26 (1993) p.159-166).

Harry Habets

Caroline Fisser, *Cicero, Pro Milone; Exordium, Propositio, Peroratio*, in het Latijn uitgesproken door Prof. dr A.D.Leeman. Stemmen des tijds, fragmenten van historische redevoeringen uit de Tweede Wereldoorlog. Verkrijgbaar door f. 25,- over te maken op gironummer 4894587 ten name van IDO/VU te Amsterdam onder vermelding van "Retorica-bandje".

Horatius 2000: Vier voordrachten

Deze bundel verschijnt als *Supplement 1* bij de serie *Receptie van de klassieken*, uitgegeven onder auspiciën van het Instituut voor Didactiek en Onderwijspraktijk van de V.U. te Amsterdam, en verschenen rondom het tweeduizendste sterfjaar van de Romeinse "Gulden Middenweg-dichter" Horatius.

Horatius wilde een dichter met een boodschap zijn, niet alleen maar mooie gedichten schrijven. P.H.Schrijvers behandelt daarom in 'Amicus liber et dulcis: Horatius als moralist' de inhoud van Horatius' moralistische levensbeschouwing, in aansluiting bij recente ontwikkelingen in de ethica en de communicatieve taalwetenschap. In dit kader brengt hij elf stellingen ter discussie, die verrassend modern en uitnodigend aandoen bij zo'n toch door velen als stoffig ervaren dichter als Horatius. Helaas worden de talloze citaten, goed gekozen, niet voorzien van een vertaling (wat kort na het verschijnen van de voordracht wel toegezegd was), hetgeen dit artikel uiteindelijk bijna reduceert tot een bijdrage voor vakgenoten: een gemiste kans om de ethica van 'Augustus' hofdichter' Horatius verder te verbreiden onder een breder publiek.

Om andere redenen is er kritiek te uiten op de tweede bijdrage in deze bundel: S.R Slings schrijft over 'Poeta en vates: Horatius en zijn Griekse voorbeelden'. Hier zijn de (weinige) citaten wél vertaald, en de klassiek geschoolde lezer wordt ook wel op heel wat wenken bediend; echter, de niet ingevoerde belangstellende krijgt, met name door de tot in details uitgewerkte

Boekbesprekingen, Klassieken

bewijisvoering (waar op zich natuurlijk niets tegen is) te weinig greep op de grote lijn die Slings in kort bestek wél tracht te geven.

In de derde bijdrage is R.Th. van der Paardt weer op dreef. In zijn 'Horatius in de lage landen: enkele grepen uit een rijke literaire receptiegeschiedenis' geeft hij eerst een *tour d'horizon*, waarna hij stil blijft staan bij grootheden als Jan van Hout (1600), Poot (1700) en Vosmaer (1850); daarna komen (gelukkig) ook Gorter, Bloem en de voor vele lezers waarschijnlijk minder bekende *Sonnetten* van Pareau (pseudoniem van de Groningse rechtshistoricus H.J. Scheltema) aan de orde. In het notenapparaat staat verborgen nog een ontroerend gedicht van Chr. van Geel: 'Kapel'. Ook nu weer stimuleert Van der Paardt tot (her)lezing van de besproken werken.

In de laatste bijdrage van deze bundel beoordeelt vakdidactica Caroline Fisser kritisch de criteria op grond waarvan teksten uit Horatius in schooluitgaven terechtkomen ('Horatius als schoolauteur; *De Oden* van Horatius als oefening in literair-esthetische vorming'). Bij onderzoek blijkt dat de keuze van schoolboekmakers in het algemeen auteur- en historisch gericht is (wat, gezien de tamelijk recente verschijningsdata van de onderzochte titels, mijns inziens op zijn minst verbazingwekkend is). Hierna volgt een aantal 'leerling-gerichte' tekstkeuzes benevens 'enkele oefeningen in esthetische vorming' aan de hand van *Oden van Horatius in vertaling* van P.H.Schrijvers. *Classici* kunnen hiermee zeker hun voordeel doen. *Neerlandici* ook.

Harry Habets

Horatius 2000 is verkrijgbaar in de boekhandel, maar ook door Fl. 30,- over te maken op postgiro 4894587 ten name van IDO/VU Amsterdam onder vermelding van 'Horatius 2000'.

